
ירושלים ומקום המקדש

**הנסיון של אברהם • ירושלים ועיר היבוא • פרטיות, לאומיות
ואוניברסליות • ברכת המזון • הנצח וההוד • מעשה אבות
סימן לבנים**

הנסיון של אברהם

“ויהי היום ויבאו בני האלקים להתייצב על ה’, ויבא גם השטן בתוכם וכו’ (איוב א, ו). אמר לפניו, רבש”ע, שטתי בכל העולם כולו, ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם, שאמרת לו קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך אתננה, ואפי’ הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה עד שקנה בדי מאות שקל כסף, לא הרהר אחר מדותיך. ויאמר ה’ אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב, כי אין כמוהו בארץ וגו’ (שם שם, ח)” (בבא בתרא טו, ע”ב).

כאשר טען משה “ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך” (שמות ה, כג). אמר לו הקב”ה, חבל על דאבדין ולא משתכחין. הרי כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ויעקב בא-ל-שד-י ולא הרהרו על מידותי ולא אמרו לי מה שמך. אמרתי לאברהם קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מידותי... ואתה אמרת לי מה שמך בתחילה, ועכשיו אתה אומר לי והצל לא הצלת את עמך (סנהדרין קיא, ע”א).

דברי חז"ל אלו זקוקים להבנה, שאחר עשרת הנסיונות שבשיאם נסיון העקדה, מצאו נסיון נוסף שבו אברהם נאלץ להוציא מכיסו ד' מאות שקלים לקניית חלקת קבר לשרה. האם נסיון זה של אברהם גדול מנסיונו של משה שראה את קושי השעבוד הולך ומתחזק, ולא את השחרור המתקרב שהובטח לו?!

הגדיל לעשות רבנו יונה בפירושו למס' אבות, שבניגוד לכל המפרשים שציינו את נסיון העקדה כנסיון העשירי, פסגת כל הנסיונות, הוא מנה את העקדה כנסיון התשיעי, ואת קבורת שרה כנסיון האחרון, "שנאמר לו 'קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה כי לך אתננה'. וכשמתה אשתו לא מצא מקום לקבורה עד שקנאו ולא הרהר" (רבינו יונה, מסכת אבות ה, ג).

והנה מצאנו שחז"ל אכן מתארים ניסיון קשה שהוא התנסה בו במערת המכפלה. וכך מסופר בפרקי דרבי אליעזר:

כשנגלו המלאכים עליו, היה סבור שהם אורחי עם הארץ ורץ לקראתם ורצה לעשות להם סעודה גדולה, ואמר לשרה לעשות להם סעודה. באותה שעה כשהיתה לשה שרה, ראתה אורח כנשים, לפיכך לא הגיש להם מן העוגות. ורץ להביא בן בקר, וברח לפניו בן הבקר ונכנס למערת המכפלה, ונכנס אחריו שם, ומצא שם אדם וחוה שוכבים על המטות וישנים ונרות דולקים עליהם, וריח טוב עליהם כריח ניחוח. לפיכך חמד את מערת המכפלה לאחוזת קבר. אמר לבני יבוס לקנות מהם את מערת המכפלה במכר טוב ובזהב ובשטר עולם לאחוזת קבר. וכי יבוסים היו, והלא חתיים היו? אלא על שם עיר יבוס נקראו יבוסים*, ולא קבלו האנשים.

התחיל כורע ומשתחוה אליהם, שנא' 'וישתחו אברהם לפני עם הארץ' (בראשית כג, יב). אמרו לו, אנו יודעים שהקב"ה עתיד ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האל, כרות עמנו שבועה שאין בני ישראל יורשים את עיר יבוס, כי אם ברצונם של בני יבוס. ואח"כ קנה

* רד"ל: "ע"ש עיר יבוס נקראו יבוסים. אפשר ז"ש בדברי הימים (א יא, ד) 'ירושלים היא יבוס ושם היבוסים יושב הארץ', ש"ל שהיבוסים הזה לא מבני יבוסים היה (כי חתיים היו) רק מפני שהיה יושב הארץ (ובעיר יבוס) נקרא על שמם".

את מערת המכפלה במכר זהב ובכתב עולם לאחוזת עולם, שנא 'וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר' (שם שם, טז). מה עשו אנשי יבוס? עשו גילולים של נחושת והעמידו אותם ברחוב העיר וכתבו עליהם שבועת אברהם, וכשבאו ישראל לארץ רצו ליכנסו בעיר היבوسی, ולא היו יכולים ליכנס מפני אות ברית שבועת אברהם, שנא' (שופטים א, כא) 'ואת היבوسی יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין, וישב היבوسی את בני בנימין בירושלים עד היום הזה' (פרק לו).

זה עתה עמד אברהם בהר המוריה וירה שם את אבן הפינה לבניין המקדש שיבנה בעתיד. "ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה" (בראשית כב, יד). שם יתגלה באחרית הימים המחזה הנאדר של מלכות ה' והכרתו ע"י כל העמים, "נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות, ונהרו אליו כל הגוים. והלכו עמים רבים ואמרו, לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיהו ב, ב-ג). עתה נאלץ אברהם לנטוש את החזון הגדול. אפשר שזה היה הניסיון הגדול והאחרון, לוותר על ירושלים תמורת מערת המכפלה.

ירושלים ועיר היבוס

ואכן מיד עם כניסתם של ישראל לארץ מסופר: "ואת היבوسی יושב הארץ לא יכלו בני יהודה להורישם, וישב היבوسی את בני יהודה בירושלים עד היום הזה" (יהושע טו, סג). ובתקופה מאוחרת יותר, בתקופת השופטים, נאמר: "וילחמו בני יהודה בירושלים וילכדו אותה ויכוה לפי חרב, ואת העיר שלחו באש" (שופטים א, ח). ואף על פי כן, "ואת היבوسی יושב ירושלים לא הורישו בני בנימין, וישב היבوسی את בני בנימין בירושלים עד היום הזה" (שם שם, כא).

ירושלים רבתי כללה את העיר הגדולה הנקראת ירושלים, ובלבה שוכנת עיר יבוס. ומבאר רש"י, "יבוס זה לא ע"ש האומה היה, אלא מגדל שהיה בירושלים ושמו יבוס, ובני אותו מחוז מפלשתים היו, וכשכבשו בני יהודה את ירושלים, לא הורישו את בני אותו מחוז" (יהושע טו, סג). וכך פירש רש"י

גם את המקרא הנזכר בשופטים: "מחוזו היה בירושלים ששמו יבוס".
 גם דוד המלך ניסה לכבוש את ירושלים. "וילך המלך ואנשיו ירושלים
 אל היבوسی יושב הארץ, ויאמר לדוד לאמר, לא תבוא הנה כי אם הסירך
 העוורים והפסחים לאמר לא יבא דוד הנה. וילכד דוד את מצודת ציון היא
 עיר דוד. ויאמר דוד ביום ההוא כל מכה יבوسی ויגע בצנור את הפסחים ואת
 העורים שנואי נפש דוד וכו'" (שמואל ב ה, ו-ח; ראה דברי הימים א, פרק יא).

לדעת רש"י, דוד נמנע מלכבוש את המקום לא בשל חוסר יכולת, אף
 שנאמר ביהושע "ואת היבوسی יושב הארץ לא יכלו בני יהודה להורישם",
 שכן "יכולים היו, אלא שלא היו רשאים מחמת השבועה שנשבע אברהם
 לאבימלך" (בראשית כא, כב-כד). ברם בפרקי דרבי אליעזר הנזכר מבואר,
 שהאיסור אינו נעוץ בשבועת אברהם לאבימלך, אלא בשבועתו לבני חת
 בשעה שקנה את מערת המכפלה. וכך שנינו שם:

מה עשו אנשי היבوسی, עשו גילולים של נחשת והעמידו אותם
 ברחוב העיר וכתבו עליהם שבועת אברהם, וכשרצו ישראל לכנוס
 בעיר היבوسی לא היו יכולים ליכנס מפני אות ברית שבועת אברהם,
 שנא' 'ואת היבوسی יושב ירושלים וכו'', וכשמלך דוד ורצה ליכנס
 בעיר היבوسی, לא הניחו אותו, שנא' 'ויאמר לדוד לא תבוא הנה כי
 אם הסירך את הפסחים ואת העורים וכו''. והלא היו ישראל כחול
 הים, אלא מכח ברית שבועת אברהם. ראה דוד וחזר לאחוריו, שנא'
 'יושב דוד במצודה'. אמרו לו, אין אתה יכול ליכנס בעיר היבوسی
 עד שתסיר כל הגלולים הללו שכתוב עליהם את שבועת אברהם.
 אמר דוד לאנשיו כל מי שיעלה בראשונה ויסיר את הגלולים הללו
 שכתוב עליהם את שבועת אברהם יהיה לראש וכו' (פרק לה).

העיוורים והפסחים הם הם הגילולים שכתבו עליהם בני חת את
 השבועה, ונקראו עיוורים משום ש"עינים להם ולא יראו, אזנים להם ולא
 ישמעו, רגליהם ולא יהלכו" (תהילים קטו, ה-ז), והם "שנואי נפש דוד", לפי
 ששונא מלשמוע ומעבוד עבודה זרה (רד"ק, שמ"ב ה, 1)*.

* עיין רש"י, דברים יב, ח, עה"פ "לא תוכל לאכול בשערך וכו' ". שם כתב רש"י: "ריב"ק אומר יכול
 אתה אבל אינך ראוי. כיו"ב "ואת היבوسی יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם". יכולים היו,

היכן היא אותה עיר יבוס שנמנע דוד מלכבשה? עפ"י דברי חז"ל נראה שהוא הוא מקום המקדש. שהרי בעיצומה של המגפה שהיתה בישראל, מסופר בספר דברי הימים א' (כא, טו. וראה גם שמואל ב פרק כד) "ויאמר למלאך המשחית רב, עתה הרף ידיך, ומלאך ה' עמד עם גורן ארנן היבوسی". ושם בהמשך, "ויאמר דויד אל ארנן תנה לי מקום הגורן ואבנה בו מזבח לה', בכסף מלא תנהו לי ותעצר המגפה מעל העם וכו' ויתן דויד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות. ויבן שם דויד מזבח לה' ויעל עולות ושלמים ויקרא אל ה' ויענהו באש מן השמים על מזבח העלה, ויאמר ה' למלאך וישב חרבו אל נדנה וכו'. בעת ההיא בראות דויד כי ענהו ה' בגורן ארנן היבوسی, ויזבח שם" (דה"א כא, כב-כח). ובהמשך שם נאמר: "ויאמר דוד זה הוא בית ה' האלקים וזה מזבח לעלה לישראל" (שם כב, א).

על המקרא הזה כתב הרמב"ם, וז"ל:

המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנא' "זה המזבח לעולה לישראל". ובמקדש נעקד יצחק אבינו, שנא' "ולך לך אל ארץ המוריה" (בראשית כב, ב). ונאמר בדברי הימים "ויחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביו אשר הכין במקום דויד בגורן ארנן היבوسی" (דה"ב ג, א).

ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה, הוא המקום שבנה אברהם המזבח, ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא, ומשם נברא. אמרו חכמים, ממקום כפרתו נברא (הל' בית הבחירה פ"ב, ה"א-ה"ב).

הרי שאותו מחוז של יבוסים שלא יכול היה דוד לכבוש בכוח המלחמה, הגיע לבסוף לידינו בדרך של קניין והסכמה מידי ארנן היבوسی. ותחת אשר

אלא שאינם רשאים, לפי שכרת להם אברהם ברית כשלקח מהם את מערת המכפלה וכו'. כך מפורש בפרקי דר"א. והוא שנאמר 'כי אם הסיך העורים והפסחים', מלמד שכתבו עליהם את השבועה". זה לא כפי שכתב רש"י בספר יהושע. וראה בשפתי חכמים שם אות ג, שהשבועה היא שנשבעו אברהם ויצחק לאבימלך, והצלמים העיוורים הם כנגד יצחק, והפיסחים הם כנגד יעקב, דכתיב ביה "והוא צולע על ירכו". ודבריו תמוהים, שהרי רש"י כתב כאן שהשבועה היתה כנגד מערת המכפלה, וכמו שכתב בפרקי דר"א.

לפנים אמרו "לא תבוא הנה", אמר לו עתה "ארונה אל המלך, ה' אלוקיך ירצך" (שמ"ב כד, כג). וביאר הרד"ל בפירושו לפרקי דרבי אליעזר:

שאף שיואב הכה את היבוסי, מ"מ לא כבש דוד את המקום וכו' ואח"כ קנה דוד את עיר היבוסי, שזה היה זמן רב לאחריו, וז"ש חזר לאחוריו מעיר היבוסי, אף שהכה יואב והסיר העורים והפסחים, לא ירש אותה לשבת בה, רק חזר לאחוריו וישב במצודה שקראה עיר דוד סמוך לעיר היבוסי, מקום גורן ארונה, שהוא עיקר מקום המקדש וכו'. שבאמת השבועה לא בטלה, ולכן לא היה דוד יכול לירש ארצם וחזר לאחוריו לישב במצודת ציון, אך כל זמן שהיו הגלולים שם במקומם, לא היה יכול דוד לישב אף במצודה הסמוכה לה, שהיה שונא לשמוע ולראות עבודת הגלולים בסמוך לו, לכן היה רוצה להסירם. ומיד אחר ההסרה כתוב וישב דוד במצודה, אבל לא ירש הארץ ומקום גרן ארונה שלא ברשותו, עד שקנאו ממנו אחרי זה בעת הדבר. ואפשר תחילה לא היה ארונה מתרצה כלל למכרו, אך עתה בשביל לעצור המגפה נתרצה לכך, כי ארונה ובניו היו מתחבאים ג"כ מפני המלאך המשחית כמ"ש בדה"י ב' כא' והיה מתיירא מהדבר.

יושם לב, שספר דברי הימים מספר שדוד קנה את הגורן בשש מאות שקלים ובספר שמואל נאמר שדוד קנה בחמישים שקלים, ובא הכתוב השלישי - פרקי דרבי אליעזר - ומכריע ביניהם: "ואח"כ קנה את עיר היבוסי לישראל בכתב עולם לאחוזת עולם. מה עשה לקח מכל שבט נ' שקלים, הרי כולן שש מאות שקלים, שנא' (דה"א כא, כה) 'ויתן דוד לארנן' וכו'". לעומתו מסביר הרלב"ג, שהכתוב בשמואל מדבר בקניית מקום המזבח בלבד, ואילו הכתוב בדברי הימים עוסק בקניית כל הגורן והשדה מסביבו, כלומר את כל הר הבית (שמ"ב כד, כב).

"ואלו ג' מקומות שאין אומה"ע יכולים להונות (=לרמות, לשון אונאה) את ישראל, לומר גזולין הן בידכם. ואלו הן: מערת המכפלה, בית המקדש וקבורתו של יוסף. ביהמ"ק דכתיב "ויתן דוד לארנן במקום וכו'" (בראשית רבה עט, ז). ואולי דוקא משום שהקנין של ג' מקומות הללו ברור ומוחלט, מרכזים אומה"ע את תלונתם נגדם.

אף זאת מצינו בדברי חז"ל, שגם לאחר שקנה דוד את המקום, לא הגיעו אל המנוחה, שכן מצאו תחת המזבח את גולגולתו של ארונה היבוסי (ילקוט שמעוני שיר השירים, תתקפו). הסיבוכים והעיכובים מונעים ממנו לממש את בעלותנו על המקום הזה עד לימינו אלה, וגם לאחר ההכרזה המפורסמת "הר הבית בידינו" עדיין הוא אינו בידינו, ועדיין רבים הם העיכובים בדרך למימוש הכרזה זו.

הדברים הבאים הם ניסיון להתבונן בדברי רבותינו ז"ל, ולהבין מה עומד מאחורי המהלכים האלו קיים של מקום המקדש.

פרטיות, לאומיות ואוניברסליות

האמונה הישראלית מתמצית בשש מילים, שכל יהודי חייב להצהיר אותן פעמיים בכל יום: "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד" (דברים ו, ד). רצונו לומר, ש"ה' שהוא אלוקינו עתה, ולא אלוקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנא' 'כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה'". ונאמר 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'" (רש"י שם). זו תכליתו של עם ישראל.

תכלית זו בישר הקב"ה לאברהם כבר בהתגלות הראשונה. שלושה פסוקים, המבטאים התפתחות של ארבעה שלבים, נאמרו לו: "לך לך מארצך", "אל הארץ אשר אראך", "ואעשך לגוי גדול", "ונברכו בך כל משפחות האדמה" (בראשית יב, א-ג). השלב הראשון והקודם לכול הוא ההליכה של אברהם לעצמו. "לך לך" - לעצמך, לבניין האישיות הפרטית שלך. השלב השני הוא בניין הכלל, "אל הארץ אשר אראך" - הארץ היא בסיס הלאומיות. לאחר בניין האישיות הפרטית, מצטרפים כל הפרטים לבנין הלאומי. השלב השלישי - "ואעשך לגוי גדול", זהו התוכן הלאומי, הצורה המיוחדת, לישראל. וכך לאחר בנין הגוף הלאומי, מגיע זמנה של הנשמה, האופי והמהות הלאומית. וכך נתפרש הביטוי "גוי גדול" על ידי משה עצמו: "ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרויים אליו וכו' ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים וכו'" (דברים יד, ט-י). שני דברים מציינים את גדולתו של הגוי הזה - קרבת אלקים ותורה. אין גדולתו של עם זה נמדדת במספרים, אלא במהותו המיוחדת, בזה שהוא קרוב לאלקים

ומשום כך ניתנה לו תורה. וכך נאמר במדרש: "ואעשך לגוי גדול". אמר לו (אברהם), ומנח לא העמדת שבעים אומות? אמר לו, אותה אומה שכתוב בה 'כי מי גוי גדול' אני מעמיד ממך" (בראשית רבה לט, יא). רק גוי גדול המקיים את חוקי האלקים יגלה את מציאותו של ה' וישרה את שכינתו בעולם.

ברם השראת השכינה אינה לצורך ישראל בלבד, אלא לתכלית הכללית של הבריאה, תיקון האנושות כולה, והיא השלב הרביעי - "והיה ברכה", "ונברכו בכך כל משפחות האדמה". ישראל הם מקור הברכה לאנושות כולה, וזה סוד השראת שכינה בישראל, לא לצורכם בלבד, אלא צורך גבוה, וכדברי הרמב"ן "והנה אם ישוב ויאבדו זכרם וכו' תהיה כוונת הבריאה באדם בטלה לגמרי" (דברים לב, כו).

המעבר משלב בניין האישיות הפרטית אל התכלית הכללית לא יהיהנטול קשיים, אלא רצוף קרבנות ומסירות נפש, אך הוא מובל בבטחה ע"י ההנהגה האלוקית. וכך נאמר לאברהם בסיום ניסיון העקדה, "כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער אויביו, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ" (בראשית כב, יז-יח). הובטחנו "ברך אברכך" - שתי ברכות, האחת גלויה והשניה סמויה.

הופעת הברכה בגילויה, ברבוי הכמותי, שהריבוי האיכותי מקושר עמו וכו', הופעת ישראל בעולם בראשונה בצדו הגלוי, בתור עם בין העמים, עם מוקף משונאים החפצים לבולעו, והוא מתגבר ומנצח אותם, זאת היא תכונת הברכה הגלויה בישראל. אבל כל זה רק מעבר והכנה לעתיד הגדול, אשר אור ה' הגנוז יתגלה על ישראל, וכל העמים יכירו, כי לא עם פשוט בין עמי העולם הוא ישראל, אלא הופעת דבר ה' באנושות ובכל ההווה וכו'. לעומת שני ערכים אלו, החיצון והפנימי, יבואו בזמנים שונים, בתחילה התוכן הגלוי, 'וירש זרעך את שער אויביו', אבל באחרונה הצורה הפנימית תתגבר, ותצא ממחבואה לאור עולם, לעיני כל הגוים, ויתברר לכל שאי אפשר שימצאו אויבים לגוי, שהוא נושא בתוכו ברכה לכל עמי התבל, ואז 'יתברכו בזרעך כל גויי הארץ' (הראי"ה קוק, עולת ראייה א, עמ' צה-צו).

הברכה הגלוייה היא שעם ישראל יתגבר על כל המתנגדים, והם יכלו והוא לא יכלה, כמ"ש "כל כלי יוצר עלייך לא יצלח" וכו' (ישעיה נד, יז). אך עיקר ההבטחה היא בברכה הפנימית, הסמויה, שיהיו אור לגויים וכולם יתברכו בו.

ברכת המזון

במקום אחר פירש הרב, שאידאה זו מונחת בבסיס הסדר שתיקנו חז"ל בברכת המזון. וכך שנינו במסכת ברכות: "משה תיקן להם לישראל ברכת הזון בשעה שירד להם המן. יהושע תיקן ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תיקנו בונה ירושלים, דוד תיקן על ישראל עמך, ושלמה תיקן על הבית הגדול והקדוש. הטוב ומיטיב ביבנה תיקנוה כנגד הרוגי ביתר, דאמר רב נחמן אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תיקנו הטוב והמיטיב, הטוב שלא הסריחו והמיטיב שנתנו לקבורה" (ברכות מח ע"ב).

והסביר הרב קוק זצ"ל, שדרך התורה היא תמיד להעלות את הפרט ולקשור אותו אל הכלל, וסדר העלייה פותח בבניין הגוף הפרטי, ולאחריו בניין הגוף הלאומי הכללי, ורק לאחר מכן באה הדאגה לצביון הרוחני הלאומי - ולבסוף בניין הצורה הכללית בדאגה לכל הנבראים שנבראו בצלם אלוקים, היינו, לאנושות כולה (ראה עין איה ברכות ח"א עמ' 12).

בתחילה תיקן משה את ברכת הזון על המן, שענינו תיקון הגוף הפרטי ע"י המזון. יהושע מתקן ברכת הארץ, שברגע שנכנסו לארץ ישראל החלה הדאגה לקיום הגופני הכללי של האומה. לאחר מכן מתקן דוד ברכה על בניין ירושלים, שהוא הצד הרוחני הלאומי, שירושלים מאחדת את כל ישראל לעם אחד בצורתם הרוחנית, "ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדו" (תהלים קכב, ג), ובזה נשלמה המטרה הרוחנית הלאומית הפרטית. וכשתיקן שלמה ברכה "על הבית הגדול והקדוש", כוונתו למטרה הרוחנית הכללית העליונה של כלל האנושות. מגמה זו ביטא שלמה בתפילתו בחנוכת הבית (מל"א ח, ט) - "למען דעת כל עמי הארץ כי ה' הוא האלוקים אין עוד" (עין איה, ברכות שם, שם).

ארבע יסודות אלו - מזון, ארץ, ירושלים ומקדש, מקבילים לארבעת

השלבים שהורה הקב"ה לאברהם - פרטיות, לאומיות, צורה רוחנית לאומית וצורה רוחנית כלל אנושית. ובזה מתקשרת האכילה האישית, העוסקת בבנין הגוף הפרטי, עם התכלית הנשגבה של תיקון האנושות. שבעת האכילה וחיזוק הגוף הפרטי, עומד לפני האוכל החזיון של תיקון האנושות, שע"י האכילה יוכל גם הוא לתרום את חלקו במגמה הכללית הזאת, ובזה נותן הוא ערך כללי לאכילה הפרטית.

"ע"כ ראוי לאיש הישראלי להכיר ערך מזונו הפרטי", שאף שעוסק בבנינו האישי הגופני, מ"מ הוא מניח בזה אבן אחת בבניין העולם היותר כללי והיותר קדוש, וכך תתרומם נפשו בודעו שהוא יושב על השלחן אשר לפני ה'.

אמנם כדי שלא תפול רוחו מהמראה הירוד של האומה בזמן הגלות ויתייאש מלהגיע אל התכלית הכללית, קבעו בסוף ברכת המזון ברכת הטוב והמיטיב, והוא סימן לדורות, שאף שהיו אז בשפל המדרגה, מ"מ נשמרה צורת ההרוגים, לא הרקיבו ולא אבדו צורתם, ולא הסריחו, להיות לאות עולם, שאף שהננו חשובים כנטולי חיים, מ"מ שמור בנו כח חיים נפלא, המשמר את צורתנו המיוחדת, וממילא אנו בטוחים בתכלית הכללית, שאף אם רחוקה היא, בא תבוא. וע"ז באה הברכה, הטוב - שלא הסריחו, שאין הגלות יכולה לבטל צורתו העצמית. והמיטיב - שניתנו לקבורה, המורה על שמירת ישני עפר עד עת קץ שישוכו לתחיה, ואז תשוב כל הגדולה לישראל, וכל עמי תבל יכירו בזה (עולת ראייה א, עמ' שסה).

משום כך צרפו חז"ל את שתי הברכות הללו - הטוב והמיטיב - למערכת הברכות של בהמ"ז, ללמדך שאיננו מתייאשים מהתקוה הגדולה, אעפ"י שבמציאות אנו במצב ירוד.

ירושלים מציינת את האחדות הישראלית, "ירושלים הבנויה כעיר שחוכרה לה יחדו" (תהילים קכב, ג) - "עיר שהיא עושה כל ישראל חברים" (ירושלמי, חגיגה ג, ט). וכשם שירושלים מאחדת את כל ישראל, כך בית המקדש מסמל את האחדות האנושית ותיקונה בקבלת עול מלכות שמים, "והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים, והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלקי יעקב

ויוורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיהו ב, ב-ג). הגויים מבקשים לבוא לבית אלקי יעקב, כדי שירור להם מדרכיו. וזה היה חזונו של יעקב כאשר ניעור מן החלום בבית אל, "והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית אלקים (בראשית כח, כב).

והדבר צריך תלמוד, הרי נאמר בתורה "ולא תקים לך מצבה אשר שנה אלקיך" (דברים טז, כב) ואיך הקים יעקב מצבה? ואמרו על כך חז"ל, שהמצבה היתה אהובה בזמן האבות, אך שנואה בזמן הבנים (ספרי שופטים, קמו, וברש"י שם).

ופירש הרב קוק זצ"ל ע"פ דברי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה ו, ו), שתוכן המצבה הוא האבן שמתקבצים לעבודה סביבה, ואילו בית הוא מקום שנכנסים לתוכו לעבוד. "אברהם קראו הר, ויעקב קראו בית" (פסחים פח ע"א), ומשמעות הדבר, שאברהם שהלך וקרא בשם ה', לא ביקש ללמד לאומה"ע דרך עבודה מפורטת מסודרת לכל הפרטים, אלא להפנות הלבבות בדרך כללית לאמונה בה' קונה שמים וארץ; ובזה אין כל הבדל בין עם לעם, ואמונה זו ראויה לכל באי עולם, וזהו עניין המצבה שהקימו האבות, אמונה כללית שכולם יכולים להתקבץ סביבה. אמונה זו שימשה רק הכנה והכשרה למגמה העליונה לבחור עם סגולה שידריך את האנושות. מדרגה זו אינה ראויה לכל האנושות בשווה, על כן יעקב כבואו לבנות אותו עם סגולה, פרש מדרך המצבה והסתגר בבית המוקף מחיצות, שאין כל אחד ראוי להיכנס לתוכו. שם ילמד את בניו ובני ביתו אורחות חיים מפורטים עפ"י תורה ומצוות. דברים מפורטים אלה אינם ראויים עדיין לאומות העולם, להם די עדיין באמונה הכללית, המפשטת. וזה תוכן דבריו:

"האבן הזאת אשר שמת מצבה" - וכולם היו ראויים להשתמש בה - "יהיה בית אלקים", בית פרטי לישראל; ועד אחרית הימים יסתגר עם ישראל בביתו, בתורתו המיוחדת לו, שעדיין אינה ראויה לאחרים. ברם בעתיד, כשיראו אומה"ע את השפעת אורחות היהדות, החוקים והמשפטים וכל המצוות, על האומה הנפלאה הזאת - יגיעו גם הם להכרה, ששוב אי אפשר להסתפק במושגי האמונה הכללית שהנחילו להם האבות, ויאמרו כולם:

מעטה נדע שלא די לנו באותה ההכללה של קריאת שם ה' לבד, במושג האמונה הערום, אשר חשבנו אותו למספיק לכל התפקידים הנשמתיים, אלא צריכים אנו לעלות אל הר ה' - הקורא בכללות לקדושת אמונת ה' והכרתו בכלל, למען נבוא אל הבית פנימה, "אל בית אלקי יעקב", ולא נסתפק עוד בהכרה כללית ובמושגים כלליים, שראינו כבר שאינם מספיקים להאיר את הסגולה העליונה בעולם, ולבסס את האנושיות על בסיס יסודי, כי אם נשוב לאשר זנחנו, ואבן מאסנו מוכרח להיות לראש פינה, והם הם הלימודים הפרטיים, שהם נחלת יעקב המיוחדת לעד, כמה שנוכל על כל פנים לקחת מהם רטיה למחץ העולם והאדם הלקוי בכל ערכיו. "ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו", והלימוד הפרטי הזה, המלא רוח מיוחד וסגולות מפורטות, אינו מצוי כלל בשוק הרוחני הכללי, ו"בגוים אין תורה" (איכה ב, ט), אעפ"י שיש חכמה, "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (אגרות הראיה ח"ג, עמ' י).

וע"כ תצא ההכרה מאומה"ע שאורחות חיים יש ללמוד אך מישראל. רעיון זה מצא גם הגר"א בסדר התפילה, המצרף ג' פסוקים מספר תהילים ומספרי הנבואה: "כי לה' המלוכה ומושל בגוים" (תהילים כב, כט), "ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והייתה לה' המלוכה" (עובדיה א, כא), "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" (זכריה יד, ט).

אך העניין הוא, כי מלך נקרא אשר יתנו לו כתר מלוכה מרצונם הטוב, ויטו כולם שכם אחד לעבדו. ומושל הוא נקרא כשהוא גיבור מכולם, וכבש ארץ או אומה אחת להיות תחת ממשלתו. וז"ש יוסף לאחיו "המלוך תמלוך עלינו" וגו' כי אמר בחלומו ב' דברים: א'. הנה קמה אלומתי וכו', שמורה על ממשלתו שקמה בתוקף. ב'. וג"כ 'ותשתחווין לאלומתי', שמורה שיקבלו מעצמם עול מלכותו. ולכך השיבו, "המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו".

וזהו שסדרו בתפילה, "כי לה' המלוכה ומושל בגוים, והיה

ה' למלך על כל הארץ". ולכאורה פלא, מה שנאמר אח"כ "והיה ה' למלך על כל הארץ", ולא מתחילה ח"ו. אך העניין שאנחנו עמו בני ישראל קבלנו עול מלכותו עלינו. לא כן העובדי כוכבים, שהוא מושל עליהם כרצונו, ורודה בהם כחפצו, ולהם נקרא מושל. וזהו "כי לה' המלוכה" - עלינו, ומושל נקרא בגוים. אף שלא קבלו עולו, הוא מושל בהם. אך לעתיד יטו כולם שכם אחד לעבדו ויתנו לו כתר מלוכה. וזהו "והיה ה' למלך על כל הארץ", שעל כל הארץ יקרא מלך, כאשר יקבלו כל הארץ עול מלכותו (הגר"א, משלי כז, כז).

נחזור לענייננו. ירושלים, כאמור, מזוהה עם אחדות ישראל, ודוד לא יצא לכבוש את ירושלים אלא לאחר שנמשח למלך על כל ישראל, שנאמר "ויבאו כל זקני ישראל אל המלך חברונה, ויכרת להם המלך דוד ברית בחברון לפני ה', וימשחו את דוד למלך על ישראל וכו', וילך המלך ואנשיו ירושלים אל היבוסים וכו' (שמ"ב ה, ג-ו). וביאר הרד"ק: "ואע"פ שהיה נמשח תחילה ביד שמואל ומשחוהו אחר כן בית יהודה, משחוהו גם עתה ישראל, כי עתה מלך על כל ישראל וכו', ומפני זה לא נלחם דוד ביבוסים וישוב ציון עד שהיה מלך על כל ישראל, ומיד שמשחו אותו ישראל הלך שם". ובהמשך כתב: "כי כל ישראל היו עתה אנשיו, וכיוון שמלך על כל ישראל, הלך אל ירושלים ללכוד מצודת ציון, לפי שהיתה קבלה אצלם כי ציון ראש ממלכת ישראל, ולא ילכוד אותה אלא מי שיהיה מלך על כל ישראל, ועד היום לא נתקיימה מלכות בישראל, כי שאול לא קמה מלכותו (רד"ק, שמ"ב ה, ג; שם ה, ו).

אחדות ישראל היא אפוא חיונית לכיבוש ירושלים. וכשם "שירושלים לא תיבנה אלא כשיכספו לה ישראל תכלית הכוסף" (הכוזרי, סוף הספר), ועד שלא נתאחדו ישראל לא נכבשה ירושלים, כך לגבי בית המקדש, יש צורך בהכרה של אומה"ע בערך החיוני שלו ובהשתוקקות שלהם, כדי שהוא ייבנה. שהרי למדנו מתפילת שלמה, שדרך המקדש ידעו כל עמי הארץ כי ה' הוא האלוקים.

הנצח וההוד

ירושלים תיבנה כשיכספו לה ישראל, והיא תיבנה בכוח הזרוע על ידי גירוש הכובש וניצחוננו עליו. אולם בית המקדש לא ייבנה בכוח הזרוע, אלא ברצון ובהכרה של כל העמים. את הפסוק "לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד" דרשו חז"ל: "והנצח זו ירושלים, וההוד זה בית המקדש" (ברכות נח, ע"א). וביאר הרב קוק זצ"ל:

העוז הלאומי של המלוכה מקושר עם ירושלים, ששם ישבו כסאות לבית דוד, החוסן הלאומי הישראלי פוגש בדרכו מכשולים רבים, ובודאי עוד יפגוש בעתיד, אך את כולם ינצח, בעוז ה' ויעמוד לנצח.

נבדל מזה הוא רוח ה' אשר על ישראל, שהוא עתיד להיות לאור עולם, בו אין תכונת הפגישה של ההתנגשות להתפשט בכוח, כי לא נצטוינו לשאת חרב ומלחמה ולקרא בשם ה' לעמים לא ידעוהו. כי אם כאשר יגדל שם ישראל, ועמים רבים יראו את ההוד והתפארת והקדושה, ושלום העולמים הנמשך מהוד דעות נשגבות כאלה, שבהם רפודה קדושתן של ישראל, בלא פגישה של התנגשות ובלא התגברות, ירוצו לבקש את ה' אלקי ישראל. א"כ ביהמ"ק, מקום האורה, לא בנצח יתגבר, לא בהוראת ניצוח, המורה התגברות של פגישה של התנגדות, כי אם בהוד הנתון עליו, ברוח החן והקדושה, לפניו יכרעו איים, ועמים רבים יבקשו פני ה' בהר ציון, עפ"י תביעה הבאה מהכרה פנימית מצדם, שזהו ערך פעולת ההוד, כהוד מלכות הנתון על מלך רב צדק ואביר חכמה, שמאהבה ורוממות נפש ירוצו הכל להכנס תחת דגלו. וההוד זה ביהמ"ק (עין איה, שם שם).

להשקפה זו יש משמעות מעשית - את בניין המקדש אין אנו יוזמים. אנו יוזמים עלייה לארץ ובניינה, ואין אנו חוששים כיום לעלות בחומה, ואין אנו נרתעים ממה שיאמרו הגוים, "כיוון שסר פחד השבועות" בהסכמת הגוים בסך-רמו להקים מדינה יהודית (ר' מאיר שמחה מדווינסק, התקופה הגדולה, הרב מ"מ כשר, עמ' קעה). ברם בניין בית המקדש - שאני. לגביו אין אנו יוזמים,

אלא אנו מצפים גם להכרה מצד הגויים. כשם שירושלים מסמלת את אחדות ישראל, כך מסמל המקדש את פסגת השלמות האנושית, ואי אפשר לכפות את הגשמתו בטרם עת. על מלכות ישראל אנו נלחמים ומנצחים, אך את השלמות האנושית אין אנו משיגים בכוח ובמלחמה, אלא מצפים לעת שבו יכירו כולם בערכו של המקדש, וכריזו כולם "לכו ונעלה אל הר ה' וכו' כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

נדמה שרעיון זה רמוז בדברי הרמב"ן, כשכתב ששלוש הבארות שחפרו עבדי יצחק מורים על שלשת בתי המקדש. הבאר הראשון נקרא עשק, "ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו, ועשו אתנו כמה מלחמות עד שהחריבוהו. השני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו, שכתוב בו ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו, וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב גבולנו וכו'. וכתוב בבית השלישי 'ורחבה ונסבה למעלה למעלה' (יחזקאל ג, ט), ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכס אחד" (רמב"ן, בראשית כו, כ). ומעשה אבות סימן לבנים, שאבימלך אמר לו אחר כריית הבאר השלישית "ראו ראינו כי היה ה' עמך" (בראשית כו, כח), וזה כדברי הנביא "אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגויים, והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר, נלכה עמכם כי שמענוו אלקים עמכם" (זכריה ח, כג).

דבר זה מחייב כמובן הופעה שלימה של יהדות, בחיי הפרט ובחיי הכלל. זוהי דרך השפעתה של היהדות על האנושות. כשם שעל היחיד חלה חובת "ואהבת את ה' אלקיך" - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו באמונה, ודיבורו בנחת עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו, אשרי אביו שלימדו תורה... פלוני שלמד תורה, ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר "ישראל אשר בכך אתפאר". ובתד"א פכ"ח מוסיף "העבודה שאנחנו נלמד ג"כ ונלמוד לבנינו תורה, ונמצא שם שמים מתקדש על ידו. ועליו הכתוב אומר "ויאמר לו עבדי אתה, ישראל אשר בכך אתפאר". אבל בזמן שאדם קורא ושונה בד"ת ואין משאו ומתנו בנחת עם הבריות, ועסקו אינו

באמונה עם הבריות, מה הן אומרים עליו, ראו איש פלוני שלמד תורה, כמה רעים מעשיו, כמה מכוערים דרכיו, העבודה שלא נלמד תורה ולא נלמד את בנינו תורה, ונמצא שם שמים מתחלל על ידו, ועליו הכתוב אומר "ויחללו את שם קדשי וכו'". ולא ניתנה תורה אלא על מנת לקדש שמו הגדול. מכאן אמרו ירחיק אדם עצמו מן הגזל, בין מן הישראל בין מן הגוי. ולא עוד אלא שכל הגונב מן העכו"ם לסוף הוא גונב מן הישראל... ולא ניתנה תורה אלא לקדש את שמו הגדול, שנאמר "ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים". מהו אומר בסוף הענין? והגידו את כבודי בגויים" (ישעיה סו, יט). הרי שייעודו של אדם מישראל לשמש דמות מופת לחיקוי.

וכך בחיי הלאום, תפקידה של האומה הישראלית לשמש מופת לאנושות, "ונברכו בכך כל משפחות האדמה" (בראשית יב, ג), וכפירושו של רש"י שם, "זוה פשוטו: אדם אומר לבנו תהא כאברהם. וכן כל ונברכו שבמקרא. וזה מוכיח, כך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים ומנשה". וכן כ' רש"י בברכתו של יצחק "והתברכו בזרעך כל גויי הארץ" (בראשית כו, ד) "אדם אומר לבנו 'יהא זרעך כזרעו של יצחק'. וכן בכל המקרא וכו'". ומשום כך יש צורך בהעמדת גוי אחד בעולם בתור ממלכת כהנים וגוי קדוש, "שהוא צריך להיות למופת על האור העליון האלקי החודר בחיי העמים... ורק ע"י חיקוי ארוך, ע"י הדרגה של העמקה דורית יכולה היא לצאת אל הפועל במידה הגונה גם בשאר העמים אשר על פני האדמה" (אורות, ישראל ותחייתו פט"ו).

למילואה של שאיפה זו צריך דוקא שציבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית, ברום התרבות האנושית, עם חכם ונבון וגוי גדול, והאידיאה האלקית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור חייה. למען דעת, שלא רק יחידים חכמים מצוינים, חסידים ונזירים ואנשי קדש, חיים באור האידיאה האלקית, כי גם עמים שלמים, מתוקנים ומשוכללים בכל תיקוני התרבות והישוב המדיני וכו' (אורות, עמ' קד).

וכאשר ישראל ימלא ייעודו כראוי, יתקיים בו "בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגויים, והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם כי שמענו אלקים עמכם" (זכריה ח, כג). "שקרוב לזמן הגאולה יכירו

כל העמים, איש איש לפי אמונתו, שירושלים היא עיר הקדש, וילכו לשם להתפלל וכו' (מלבי"ם שם, כ). וכבר אמרו חז"ל "אילו היו אומות העולם יודעים מה היה המקדש יפה להם, קסטרויות (מתנות חיילים ומבצרי שמירה) היו מקיפין אותו כדי לשומרו" (במדב"ר א, ג). ולע"ל אכן יבקשו לבנותו מחדש, בהכירם את ערכו. אלא שכל זמן שלא קיימת הכרה כזאת, ואין דרישה לבנותו, חסרה ההערה מן השמים [ראה לקמן בדברי הנצי"ב], ואין אנו יוזמים את בנייתו. בית המקדש אינו "נצח" אלא "הוד".

בדרך זו פירש הגר"א את המקרא "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באיילות השדה, אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" (שיר השירים ב, ז). בניגוד לרבים שראו בפסוק זה איסור לשוב לציון ותלו התנגדותם לעליה לארץ ולבנייתה במקרא זה, הגר"א פירשו על בנין ביהמ"ק: "ואח"כ בא המשיח, אלא שמוזהרין שלא ידחקו את הקץ וכו', אלא שמושבעין שלא יצא מאליהן לבנות את בית המקדש, שושנה דלעילא, עד שיבא" (הגר"א, שיר השירים ב, ז. פירוש ע"ד הנסתר).

בספר "חזון ציון - שקלוב וירושלים", מסופר על ר' משה משקלוב*, שבשנת תר"א היה בקושטא, ונפגש שם עם השר משה מונטיפיורי. בפגישה שאלו השר בדבר הדרכים והאמצעים לבניין היישוב. ולבסוף שאלו על בנין בית המקדש. ור' משה ענה לו: בנוגע לכל מצוות יישוב ארץ ישראל ובניין ירושלים, אנו למדים מכתבי הקודש, שאנו צריכים ומחויבים להתחיל, והקב"ה מסיים; רק על בניין בית המקדש כתוב: "אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו". ולעת עתה עלינו לבנות את ציון ולעסוק בקיבוץ גלויות. ואח"כ יבנה ה' את בית המקדש. והוסיף העורך, שכך פירש הגר"א את המדרש "שלא לדחוק את הקץ", שהכוונה אינה לבניין ולשיבת ציון, אלא רק לבניין בית המקדש.

וכן כתב הנצי"ב בפירושו על הפסוק "והשימותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם" (ויקרא כו, לא):

שאעפ"י שאין בית המקדש קיים, כמו בזמן בניינו ע"י הורדוס,

* הוא ר' משה ריבלין בנו של ר' הלל, שעוד בהיותו נער בן ט"ו שנה בירכו הגר"א שבכוח הדרוש שנתן לו אלוקים, יהיה "דורש לציון".

עדיין יתכן שמזבח יהיה קיים, ואפשר להקריב עליו, אלא שרק קרבן פסח, ולא שאר הקרבנות, שבהן נאמר ריח ניחוח, משא"כ בקרבן פסח שלא נאמר בו ריח ניחוח. אבל בזמן שחרב הבית, אפי' מזבח קיים, אי אפשר להקריב שום קרבן שהוא לריח ניחוח, עד שיהיה הערה מן השמים ורשיון מאומות העולם לבנות את ביהמ"ק, אז אפי' בבניין המזבח לבדיהא אפשר להקריב קרבן, שאז סרה הקללה של 'והשימותי את מקדשיכם', וממילא סרה הקללה ולא אריח (הנצי"ב, הרחב דבר, שם שם).

הרי שלעניין המקדש אנו מעוכבים מלבנותו עד שתהיה הערה מן השמים, שאכן הגיע עת דודים; וסימן להסכמה מן השמים היא הכרתם של אומות העולם.

מעשה אבות סימן לבנים

מאבקם של אומה"ע בישראל נרמז כבר בתחילת בריאת שמים וארץ. על הפסוק "והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך על פני תהום, ורוח אלקים מרחפת על פני המים" (בראשית א, ב), דרשו חז"ל: "תוהו זו גלות בבל, בוהו זו גלות מדי, וחשך זו גלות יוון וכו', ותהום זו גלות מלכות הרשעה, שאין לה חקר, ורוח אלקים מרחפת על פני המים, זה רוחו של משיח (בראשית רבה ב, ד). הרי שד' המלכויות, המייצגות את שבעים האומות, ממקדות את מאבקן במלך המשיח.

ועוד, בתורה נרמז לנו גם עתידנו: "מעשה אבות סימן לבנים", מה שאירע לאבותינו הוא סימן למה שיאירע לנו, הבנים. על כן מספרת התורה בהרחבה על מלחמת ארבעת המלכים את החמישה. לנו נדמה שאברהם נקלע למלחמה זו בעל כורחו, שהרי במקרה ישב לוט בסדום, שמלכה היה אחד מן המורדים; וכך נלקח לוט בשבי, ואברהם יצא להצילו. אך לחז"ל מבט אחר בפרשה: לא אברהם הוא זה שנקלע למלחמה שלא ברצונו ובמקרה, אלא מלך סדום הוא שנלחם מלחמה לא לו.

אברהם הופיע על בימת ההיסטוריה יחד עם לוט, ושניהם נשאו בקרבם את ניצני המלך המשיח - "מצאתי דוד עבדי" (תהילים פט, כא), "והיכן

מצאתיו? בסדום, שנא' 'את שתי בנותיך הנמצאות' (בראשית רבה מא, ד) - אברהם ולוט הם המהווים עילה למלחמה. ברגע שהופיעו אברהם ולוט, מתנוצץ רוחו של משיח, וארבעת המלכויות קמים נגד רוחו של משיח, כמרומז בפסוק השני שבתחילת בראשית. וכך דרשו חז"ל: "ויהי בימי אמרפל מלך שנער - זו בבל, אריוך מלך אלסר - זה יון, כדרלעומר מלך עילם - זה מדי, ותדעל מלך גויים - זו מלכות אדום" (בראשית רבה מב, ד).

ועוד אמרו שם: אם ראית מלכויות מתגרות אלו באלו, צפה לרגלו של משיח, תדע שכן הוא, שהרי בימי אברהם, על ידי שנתגרו המלכויות אלו באלו, באה הגאולה לאברהם (בראשית רבה, שם). ניצני המשיח הם שגרמו להתעוררות של ארבע המלכויות שחברו יחד לנסות ולעכב את הופעת אורו של משיח, וזו עיקרה של המלחמה.

אברהם מנצח במלחמה, ומוציא מידי ארבעת המלכים את הארצות שנכבשו, כולל ארצות שממזרח לירדן, שלעתיד לבוא יהיו בחלקם של ישראל. עתה כל ארץ ישראל בידיו, והוא נושק לאחרית הימים. החזון הגדול על ירושלים מתגשם, "ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין, והוא כהן לאל עליון" (בראשית יד, יח). מלך סדום מציע לו את כל הרכוש, פסקו המלחמות ואפשר לכתת החרבות לאתים והחניתות למזמרות. ברם אברהם יודע שעדיין העולם אינו ראוי לכך, ועדיין רחוקה הדרך לשלמות האנושות. לפיכך הוא אינו מחזיק בארצות הכבושות, ואף לא בירושלים. והוא מחזיר הכול למלכים המקומיים, עד שיכירו מדעתם במלכות ה' - עדיין לא אכשר דרא.

עפרון ובני חת מזלייהו חזי את המשמעות של ירושלים ושל הר הבית בבעלות ישראל, ועל כן הם מתנגדים למסור לאברהם את ירושלים; אברהם מוותר על הר המוריה תמורת מערת המכפלה. הוא יודע שעדיין לא הגיע העת להכין את המקדש, ולכן הוא מוכן לחתום לבני חת ולהישבע להם "שאינ בני ישראל יורשין את עיר יבוס אלא ברצונם של בני יבוס". לפיכך מלך דוד בתחילה בחברון, ורק בשלב מאוחר יותר, כשהוא כובש את ירושלים הוא מלך על כל ישראל, ובאחרית ימיו הוא רוכש את מקום המקדש. אמנם הפעם ניתן לו המקום ברצונם של בני יבוס, ובהסכמת

המלך ארונה.

בדרך זו מכתיבה ההשגחה העליונה את דברי ימי עם עולם, ומונעת מאתנו בעלות ממשית על הר הבית. אמנם ההכרזה הרשמית קראה "הר הבית בדינו", אך אחיזה זו לא התממשה עדיין במלוא תוקפה, משום שאין הסכמה של אומות העולם.

על הפלא הזה עמד בשעתו הרב י"מ טיקוצ'ינסקי, וז"ל: "ודאי שלא כולם תופסים את אשר התרחש ומתרחש אתנו כיום. לא הכול משיגים מה אומרים לנו המאורעות הגדולים והתמורות העצומות שהתחוללו סביבנו ובקרבתנו בשנים הללו. תמורה באופנים מרעישים ומפתיעים: השואה האיומה שהשמידה שלישי מעם ישראל, שואה שלא הייתה ולא נשמעה דוגמתה בכל הטרגדיות אשר קרו מעולם, אפילו בין האומות הברבריות ופראי אוכלי אדם, עד שהמשמידים המטורפים, שרצחו ושרפו באופן מיכאני, לא ידעו בעצמם להסביר על מה ולמה עשו ככה. אחרי הזוועה - הכרת האומות במדינת ישראל. ומיד - התקוממות של שבע אומות מזוינות ומצוידות על האוכלוסיה היהודית הארצי-ישראלית, לכלותה ולהשמידה. ולגודל התימהון נוצחו הרבים המזוינים ע"י האוכלוסיה המעטה הבלתי מצוידת, וישראל עשה חיל, וכבש ערים בצורות ופרזות רבות ושטחים גדולים ורחבים בארץ הבטוחה לו מיוצר העולם. ולמרבה הפלא, דווקא השטח של ירושלים העתיקה, שטח לא גדול כלל, וכה גדול באיכות, הכולל בתוכו הר בית קדשינו, אשר קנה דוד מלך ישראל בכסף מלא מאת מלך היבוס (כל עיר היבוס היא ירושלים, ראה פרקי דר"א, פל"ה) ושנתקדש ע"י מלכי ישראל ונביאיו בכל פאר והוד קדושה - דווקא שטח זה לא יכלו חיילי ישראל לכבשו. ומה שיותר מפליא: אפילו הרובע הפעוט "שיח ג'ראח", שגודלו כאחד הרחובות שבערים הגדולות שנכבשו - לא יכלו לו בשום אופן, למרות הקרבנות שהביאו לכיבושו - משום מה? משום שרובע קטן זה משמש מגן על העיר הקדושה ועל מקום המקדש!" (ספר השמיטה, עמ' 120).

וע"ע בספרו "עיר הקדש והמקדש": "השגחה מיוחדת ראינו גם בנוגע לרחבת הכותל המערבי. שתי פעמים עמדו היהודים לגמור קניית בתי

המוגרבים של הסימטאות הצרות שבקרבת הכותל המערבי, כדי להרוס הסימטאות, ולהקים ע"י הכותל המערבי בית כנסת מרכזי גדול. פעם היה הדבר ע"י שביצעו הקנייה, ולפתע באה פקודה מגבוה לעקל את האישור. ופעם שנייה היה הדבר בקיץ תרע"ד... וכשעמדו בחודש אב לאשר את הקנייה במשרד הטאבו - הנה פרצה מלחמת העולם הראשונה, למחרת תשעה באב. דבר זה היה לאות, שאין לנו לבנות בית כנסת מרכזי אחורי כותלנו. אין אחורי הבית מנוחה ונחלה, ועלינו להיות צופים ומחכים לשוב לתל התלפיות פנימה" (ח"א עמ' יד בהערה).

מטעם זה חששו רבים מגדולי ישראל בדורות הקודמים לעלות להר הבית: "צדקה עשה הקב"ה עם עמו, אשר גדר דרכינו בגזית, מבלי תת להלוך על מקום הר הבית מן החומה ולפנים" (ר' מאיר אויערבך, בעל אמרי בינה, 'הלבנון', י"ט אלול תרכ"ט)*.

ומי מעכב את אומות העולם לקבל עול מלכות שמים? עמלק שקפץ לאמבטי הרותחת וקררה. ומשום כך: אין השם שלם ואין הכיסא שלם, כל עוד לא נמחה זכר עמלק מתחת השמים. ולכן "מלחמה לה' בעמלק מדור דור". מלחמה זו תבוא לידי סיומה במלחמת גוג ומגוג, שם תהא נפילתו, ותתפנה הדרך להכרת כל האומות במלכות ה'. בחזון זה מסיים הנביא זכריה, מאחרוני הנביאים, את ספרו. "הנה יום בא לה'" (זכריה יד, א) - "אותו יום שכבודו וגבורתו באותו הזמן יראה, והוא זמן שיבא גוג ומגוג על אדמת ישראל" (רד"ק, שם שם). "והיה יום אחד הוא יודע לה', לא יום ולא לילה, והיה לעת ערב יהיה אור... והיה ה' למלך על כל הארץ" (שם יד, טו-י), "שכל העולם יכיר במלכות ה' ואחדותו, כי עד עתה היו אומות שלא האמינו באחדות, והיו אומרים שיש שתי התחלות או יותר, ואז 'יהיה ה' אחד'. והיו אומות שהודו באחדות ה', אבל היו משתפים לו שותפים בהנהגה או בשמו וזכרו, ואז יהיה גם 'שמו אחד', כי יאמינו כולם באחדות אמיתי, ובהשגחתו והנהגתו המיוחדת" (מלבי"ם, שם שם). רק אז יהיה גם הכיסא שלם בירושלים - "בעת ההא יקראו לירושלים כסא ה'" (ירמיהו ג, יז).

ואחרי המלחמה הגדולה על ירושלים "והיה כל הנותר מכל הגוים הבאים

* הדברים מובאים בציץ אליעזר חלק טו, סימן לג (עמ' פד).

על ירושלים, ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות... ביום ההוא יהיה על מצילות הסוס קדש לה', והיה הסירות בבית ה' כמזרקים לפני המזבח, והיה כל סיר בירושלים וביהודה קדש לה' צבאות, ובאו כל הזובחים ולקחו מהם ובשלו בהם, ולא יהיה כנעני עוד בבית ה' צבאות ביום ההוא" (זכריה יד, טז-כא).

ואלו דברים שכתב הרב צבי יהודה זצ"ל על כוחם של אבני הכותל, ומבין השיטין ניתן ללמוד על היחס בין הבית להכרת האומות:

עומדת היא מצבת חיים זו בפני הר החמדה, ואסירי תקוה, חלושי גולה וצופי גאולה, עומדים הבנים ומתדפקים על מסך האורה. מיחלים להטהרם מטומאת גלותם ומגעולי אויר ארצות העמים, בהגלות האור הבהיר, בקום החיים השלמים, בהבנות העולם המלא עם השם המלא, אשר אך אז ימלאם לבם, תשאם נפשם ותכשירם רוחם, וכל הגוים יביאום אז לעלות ההרה ולבא אל המקום פנימה בהנשא פתחי עולם להדר מלך הכבוד, חי העולמים, אשר ימלא את כל הארץ (לנתיבות ישראל א, "מאחר כתלנו").

דוק ותמצא בדבריו - לבוא אל המקום פנימה נוכל כאשר הגויים יביאנו לשם.